

Openluchtmuseum laat Staverse jol te water

Arnhem lijkt niet de meest logische plaats voor een botterwerf, maar in het Nederlands Openluchtmuseum (NOM) kun je op bezoek bij 'De Hoop'. Er worden zelfs nog nieuwe schepen gebouwd. Zo liep onlangs een nieuwe Staverse jol van de helling. Door: **Wim de Bruijn**

Als je eind negentiende eeuw de haven van Marken binnenvoer, lag er in het verlengde van de haveningang een scheepswerfje waar botters werden gerepareerd en 'geknipt en geschoren'. Het werfje lag op een eilandje en je kon het via een loopbrug bereiken. Nieuwbouw gebeurde toen in Monnickendam. De werf sloot de deuren in 1948 bij gebrek aan werk. De Afsluitdijk en de daarmee samenhangende terugloop van de visserij hadden het bedrijf de das omgedaan. De werf kreeg echter een nieuw leven in het Openluchtmuseum in Arnhem; eerst werd het geheel ontmanteld en toen weer opgebouwd. Vandaag de dag houden daar een werfbaas, een sloopstimmerman en vrijwilligers het vak van sloopstimmerman levend. De laatste acht jaar was Henk van Halteren de werfbaas, hij is zeer bekend van zijn vele werk op de werf van Nieuwboer in Spakenburg. Zijn rechterhand is Maik Overbosch, een volbloed sloopstimmerman, die als zelfstandige was begonnen in Zwolle en nu alweer een aantal jaren, net als Henk, in dienst is van het museum.

Zelf bouwen

Als je museumbezoekers wilt laten zien hoe vroeger houten vissersschepen werden gebouwd en onderhouden, dan moet je er gewoon een zelf bouwen, zo menen Henk en Maik. Eerder bouwden ze op de werf al een kubboot en een schouw-

tje, daarna was het tijd voor het grotere werk: een jol. Tijdens de bouw wordt alle tijd genomen om aan bezoekers uit te leggen hoe dat in zijn werk gaat. Daarom duurde het uiteindelijk ook 3,5 jaar voor deze kleine jol gedoopt kon worden. Deze herfstjol (een jol bestemd voor de ansjovisvangst die in de herfst plaatsvond, vandaar herfstjol) is traditioneel gebouwd. De smid maakte in de ernaast gelegen smidse ruim vierhonderd nagels. Het kromhout voor de spanten en inhouten werd op de tegenoverliggende houtzaagmolen gezaagd en kon verder worden pasgemaakt op de oude lintzaag. De eikenhouten gangen werden met de hand gezaagd en de spijkergaten werden met een bruinachtige, stevige bitume afgedicht tegen inwateren. Er werd door Houtcompagnie Almenum uit Harlingen droog eikenhout geleverd en de gangen sloten na al die tijd nog keurig tegen elkaar. Er was met moeite een dun draadje breekwerk ingeslagen. Alle hout werd daarna voorzien van bruine teer.

Wat voor jol?

Uiteraard was eerst uitgebreid gesproken over 'welke jol gaan we bouwen?' Een van Roosjen uit Stavoren of een van Wildschut uit Gaastmeer. Bij Roosjen waren de spiegels vooral tulpvormig, terwijl die van Wildschut meer de vorm van een wijnglas hadden. Ze wilden niemand kopiëren en tekenden, aan de hand van vele oude model-

links: De MK 20 ligt klaar voor de tewaterlating, de genodigden luisteren naar de speech van Hans Piena

boven: De spiegel van de jol is zelfs nog ronder en voller dan bij de jollen die Wildschut in Gaastmeer bouwde

onder: Oud-werfbaas Henk van Halteren (l) en zijn opvolger Maik Overbosch (r) voor de camera van TV Gelderland

len, een geheel nieuwe jol met een meer extreme wijnglas spiegel en de daarbij horende rondere vorm van de romp. Zo ontstond een elegante, mooie volle romp.

Aanvankelijk waren de Staverse jollen eenvoudige, geheel open scheepjes van amper zes meter, die pas later groter werden en voorzien van een voordekje, dat al dan niet omhoog of omlaag gezet kon worden, ofwel vast was. De eerste jol-

OPENLUCHTMUSEUM

Het Nederlands Openluchtmuseum kwam tot stand dankzij historicus Frederik Adolph Hoefer en opende in 1918 de deuren. Op het 44 hectare grote terrein verschenen in de loop der jaren steeds meer oude boerderijen, molens en andere interessante panden en pandjes die in Nederland werden afgebroken om weer te worden opgebouwd in Arnhem. Oude trams rijden rond op het terrein om je als een van de jaarlijks ruim vijfhonderdduizend bezoekers gemakkelijk naar alle objecten te brengen. Zie ook: www.openluchtmuseum.nl

len hadden een spriettuig met een fok, dat later werd vervangen door een grootzeil met of zonder giek, maar met fok. Deze nieuwe jol heeft een tuig gekregen met lange gaffel en geen giek. Wel een fok die op de voorsteven wordt gevoerd. De mast is nog tijdelijk tot een mooi Douglas stammetje is gevonden.

Werkende werf

Op 9 augustus was het zover en kon de herfst-jol met visserijnummer MK20 op de steven feestelijk te water. Die dag ging ook Henk van Halteren met een welverdiend pensioen. Als eerste sprak dr. Hans Piena, conservator Werken voor het NOM en tevens bijzonder hoogleraar Nederlandse Cultuurgeschiedenis aan de VU. Piena schetste hoe het museum was veranderd vanaf 1918. Eerst waren er oppassers die verantwoordelijk waren voor een 'eigen' pand, daarna ambachtslieden die alleen tijdens vakanties aan het publiek lieten zien hoe je tonnen maakte,

matten vlechte, enz. Totdat suppoosten door de ambachtslieden werden opgeleid, zodat die dagelijks hun 'kunstjes' mochten vertonen. Uiteindelijk stopte men er mee. Toen Piena in 1970 als jong ventje het museum bezocht keek hij in de werfshuur en zag een donker hol waar niets gebeurde. Gelukkig hadden Suzi Varga en Henk van Halteren jaren later een heel andere visie: zij zorgden dat er weer echt iets gemaakt werd op de werf. Dat zette een hele keten in gang: de zaagmolen ging weer hout zagen voor de werf, de smid kreeg het druk met nagels en beslag maken, de touwslagers gingen scheepstouw slaan, enzovoort. 'Henk', zo eindigde Piena gekscherend, 'het is maar goed dat je nu met pensioen gaat, voordat het hele NOM een toeleveringsbedrijf van de scheepswerf wordt!' Om eraan toe te voegen: 'Maar serieus: de Henken van deze wereld zijn van vitaal belang voor ons museum. Gelukkig staat er nu een team dat de komende jaren dezelfde kwaliteit gaat leveren.'

Te water

Nadat ook Theo Fruithof had verteld dat hij in het Zuiderzeemuseum indertijd een identiek Markerwerfje met helling had gerealiseerd werd de jol gedoopt met speciaal in het museum gebrouwd Jol-bier om daarna van de helling te glijden. Vooralnog is de jol in het water te bewonderen, maar dan gaat de MK20 op reis; allereerst naar het Maritiem Museum in Rotterdam vanwege het 150-jarig bestaan van dat museum. De museummedewerkers uit Arnhem zullen er ook demonstraties oude ambachten geven. Voor de MK20 wordt later een passende bestemming gezocht buiten het museum, waarbij het gebruik en het educatieve karakter centraal kunnen staan. Wellicht komt de Stichting Staverse jol in aanmerking. Die heeft al twee historische jollen, de ST 48 en de HL 90, gekregen om jeugd op te leiden tot jollenschipper en -maat. Zo wordt het varen (en vissen) met Staverse jollen weer nieuw leven in geblazen.

SCHEPEN OP DE WERF

Naast de helling staat de romp van het botterjacht *Zwaluw*, dat in 1885 werd besteld door de Zeeuwse visserij-inspectie. Henk van Halteren had het schip en verkocht het aan het museum; voor het vervoer naar Arnhem werd in Spakenburg de kajuit alvast verwijderd met de bedoeling er op de museumwerf weer een visbotter van te maken. Voorlopig wordt het schip echter gebruikt voor educatieve doeleinden. (zie ook SdZ 2017.8) In de werfloods staat een fraai nieuw gebouwd Fries schouwttje van eikenhout. Ook ligt er de kubboot, een kubboot werd gebruikt om fuiken te zetten op ondieptes, die onbereikbaar waren voor de botter. Zo werd de laatste jaren gewerkt aan projecten waarbij het publiek kon kijken naar het werk van echte scheepstimmerlieden. Gezien het interieur van de oude werf met in de stellingen dissels, breeuwhamers, beitels, handboren, dommekrachten en noem maar op, kunnen er heel veel demonstraties worden gegeven aan het publiek. Het gaat uiteindelijk allemaal om het aanschouwelijk maken van de oude ambachten!

boven: Onder veel publieke belangstelling krijgt de MK20 een zetje richting het water. Op de mastbank een Markervrouw in klederdracht

rechts: De nieuwe jol drijft en is getuigd